

TŘI BÁZE MODELU ROZVOJE REGIONU

Ivana Kraftová

Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní

Abstract: *The submission pays attention to a model of region development as a fundamental attribute of CR and EU regional politics. It focuses on endogenous development factors, which are clustered into three bases: infrastructure, production and consumption. It shows their impact on development of selected indicators of region competitiveness – relations among regional GDP per capita, rate of regional GDP growth, investments (gross formation of fixed capital), and net disposable income households on the Pardubice region's case.*

Keywords: *model of region development, infrastructure, production, consumption, region competitiveness*

1. Úvod

Regionální politika je významnou součástí hospodářské politiky Evropské unie i České republiky. Jedním z jejích cílů je posílení zaostávajících regionů. V desetiletí 1993-2003 byly pro ČR otevřeny tzv. předvstupní fondy, které financovaly programy PHARE, ISPA, SAPARD a Fond solidarity. Cíl regionální politiky ČR byl charakterizován jako **prorůstový**, spočívající v aktivizaci nedostatečně využívaného potenciálu a podpoře hospodářského rozvoje regionů, a **vyrovnávací**, tj. sledující snižování meziregionálních rozdílů a pomoc ekonomicky slabším oblastem, jež by nebyly schopny zvládnout změny v ekonomické a sociální struktuře vlastními silami. [8]

Po vstupu do EU v roce 2004 začala ČR čerpat prostředky ze Strukturálních fondů a Kohezního fondu na své záměry vycházející z Národního rozvojového plánu na roky 2004-2006. Na jejich základě formulovala Evropská komise Rámec podpory společenství, z něhož vycházela formulace sektorových či regionálních operačních programů ČR.

Základním nástrojem regionální politiky ČR, za niž ze zákona odpovídá Ministerstvo pro místní rozvoj, je nyní Strategie regionálního rozvoje České republiky [3] platná pro období 2007–2013. Zabezpečuje provázanost národní regionální politiky s regionální politikou Evropské unie a také s ostatními odvětvovými politikami ovlivňujícími rozvoj území, vycházejí z ní regionálně zaměřené rozvojové programy financované výhradně z národních zdrojů nebo spolufinancované ze zdrojů Evropské unie. Vychází ze Strategie udržitelného rozvoje České republiky¹ a v ekonomické oblasti ze zpracovávané Strategie hospodářského růstu České republiky². V oblasti politiky soudržnosti navazuje Strategie regionálního rozvoje

¹ Strategie udržitelného rozvoje ČR reaguje na potřebu koordinovaného vývoje a vzájemné rovnováhy sociální, ekonomické a environmentální oblasti, přičemž jejím obecným cílem je zajišťovat co nejvyšší kvalitu života obyvatel a současně i vytvářet příznivé podmínky pro kvalitní život generací budoucích. [10]

² Cílem této strategie je významným způsobem přiblížit Českou republiku ekonomické úrovni hospodářsky rozvinutějších zemí Evropské unie. Měřeno ukazatelem HDP na jednoho obyvatele, je v silách zemí dosáhnout v roce 2013 průměru EU. Strategie hospodářského růstu ČR usiluje i o vyvážený regionální hospodářský rozvoj, který bude zaměřen jednak na aktivizaci nedostatečně využívaného potenciálu a podporu hospodářského rozvoje regionů, jednak na snižování meziregionálních rozdílů a dále pak na pomoc ekonomicky slabším oblastem, jež by nebyly schopny zvládnout změny v ekonomické a sociální struktuře vlastními silami. Cílem je překonat trend zvýrazňování regionálních disparit a zabránit vzniku nových nerovnováh v odvětvové a regionální struktuře ekonomiky, které by si jinak vyžádaly další masivní přerozdělování prostředků v následujícím období. [2]

ČR na její základní programové dokumenty na národní úrovni Národní rozvojový plán a Národní strategický referenční rámec.

Nedílnou součástí souboru strategických dokumentů regionálního rozvoje České republiky je také 14 strategií rozvoje krajů³. Ty jsou programovými dokumenty pro koordinaci aktivit různých subjektů přispívajících k rozvoji kraje nebo jeho jednotlivých územních částí (okresů) a obcí.

Pro tvorbu modelu regionálního rozvoje, jeho analýzu a vyhodnocování je nutno správně vymezit pojmy region [6], [9] a rozvoj [11], [13]. Pojem rozvoj při tom souvisí s pojmem růst, zejména ekonomický růst, svá specifika má pojem povzbudivý růst (ekonomické aspekty) [7] či udržitelný rozvoj. [12] Pojem rozvoj v sobě bude vždy obsahovat dynamickou stránku, která v závislosti na vstupních faktorech systému i jeho okolí mění stanovený cíl, a to jak kvalitativně, tak kvantitativně.

Vytvářené modely sloužící k popisu, ale i záměrnému usměrňování rozvoje regionů využívají různé kombinace faktorů, které působí na změny regionálního prostředí. Studie BermanGroup [1] např. zahrnuje: lidské zdroje, výzkum, vývoj a inovace, infrastrukturu, přímé zahraniční investice, lokalizaci firem, strukturu ekonomických subjektů. Při výběru faktorů do „regionálního diamantu“ V. Sniešky a J. Bruneckiene [14] bylo cílem odlišit ty faktory, které mají pozitivní předpoklady pro dosažení strategické konkurenční schopnosti. Do modelu nebyly zahrnuty faktory, které jsou vyvinuté na národní úrovni (např. stabilita dodávek energetických zdrojů) nebo které mají stejný vliv na všechny oblasti v rámci země (např. politika exportu nebo daní uskutečňovaná vládou).

Cílem tohoto příspěvku je propojit úvahy o bázích modelu s teoretickými poznatky o regionální konkurenceschopnosti, jejíž akcentování by mohlo vést k upřesnění stávající koncepce „prorůstového a vyrovnávacího“ regionálního rozvoje na koncepci, jejímž základem by byla více méně liberalistická úvaha: **Podpora rozvoje „slabých“ regionů necht’ je takového rozsahu a charakteru, aby nebránila rozvoji regionů „silných“**, (v důsledku čehož by docházelo k celkové ztrátě).

2. Konkurenceschopnost regionu jako dynamický a vztahový parametr

Evropská komise [6] chápe konkurenceschopnost regionu jako **schopnost regionu nabídnout vhodné podmínky pro fungování jednotlivých subjektů**, a to především firem a jednotlivců. Působením v daném regionu pak tyto subjekty získávají určitou výhodu, kterou by v jiném regionu nezískaly, nebo by ji nezískaly v takovém rozsahu, a tím zvyšují svoji vlastní konkurenceschopnost. **Regiony tedy mezi sebou soutěží o přitažení či udržení investic, ale i obyvatelstva.**

Konkurenceschopnost regionů lze měřit dvěma základními způsoby. První spočívá v kvantitativním a kvalitativním **popisu rozhodujících faktorů**, které konkurenceschopnost ovlivňují, zejména

§ vybavenost regionu technickou infrastrukturou,

³ Program rozvoje kraje je základním střednědobým programovým dokumentem k podpoře regionálního rozvoje na úrovni kraje s důrazem na sociálně ekonomickou sféru. Program rozvoje kraje je koncipován jako komplexní sociálně ekonomický rozvojový program územního obvodu kraje zahrnující směry a úkoly rozvoje finanční povahy adekvátní předpokládaným dostupným finančním zdrojům i úkoly rozvoje nefinanční povahy, jako jsou politiky, nástroje, organizační úkoly, politická podpora, doporučení pro ústřední správní orgány k podpoře kraje apod. Analogicky s programy rozvoje krajů jsou též vypracovávány programy rozvoje města, obce či svazku obcí. [5]

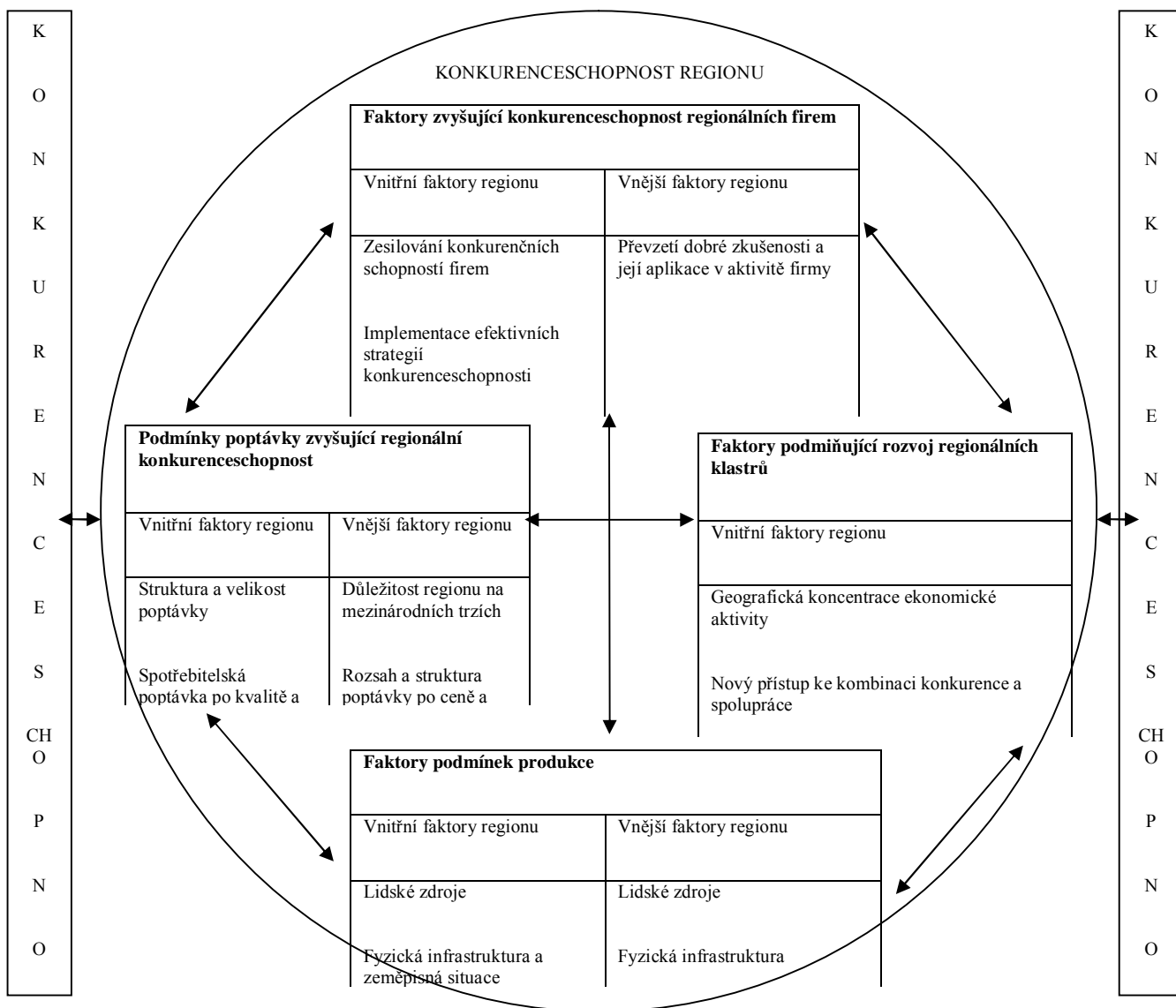
- § dostupnost vhodných ploch nebo budov pro podnikání,
- § kvalifikace a mzdová náročnost pracovní síly,
- § fungování veřejné správy a veřejného sektoru,
- § bezpečnost.

Druhou možností je **měřit samotné důsledky** konkurenceschopnosti, tedy ekonomickou úroveň regionu prostřednictvím určitých souhrnných ukazatelů zpravidla v přepočtu na jednoho obyvatele.

Konkurenceschopnost regionu je možné vyjádřit pouze na základě komparativní analýzy, tedy porovnáním s ostatními regiony. Přitom **meziregionální konkurence** se podstatným způsobem liší od konkurence mezi firmami či jednotlivci. Jestliže u firemní či personální konkurence může být pouze jeden vítěz, u regionální konkurence tento vztah nemá zdaleka tak přímočarou a jednoznačnou podobu. Jestliže si firma vybere pro svoje působení určitý region, pozitivní efekty se mohou projevit i v regionech ostatních v podobě zvýšené koupěschopné poptávky po zboží, které je vyráběno v těchto regionech (spotřební zboží), nebo službách v jiných regionech poskytovaných (rekreace). Vedle toho se příznivě projeví také zvýšená nabídka pracovních příležitostí, která může být využita i pracovní silou z regionů s časově únosnou dostupností. [12]

Právě model „Regionálního diamantu“ [14] je prostředkem k hodnocení schopnosti regionu používat faktory konkurenceschopnosti k formování konkurenční pozice a také pro její uchování mezi ostatními regiony.

Strukturu modelu a vazby na stát a ostatní regiony zachycuje Obr. 1.

Obr. 1: Regionální diamant (upraveno podle [14])

Model je konstruován zejména pro potřeby měření konkurenceschopnosti malých zemí a regionů kvůli oddělení vlivu globální síly na obecnou konkurenceschopnost. Vzhledem ke skutečnosti, že region je otevřený a dynamický systém, jsou faktory konkurenceschopnosti rovněž analyzovány z hlediska vnitřních a vnějších aspektů.

3. Tři báze modelu a jejich odraz ve vývoji Pardubického kraje

3.1. Báze: infrastruktura – produkce – spotřeba

Pro posouzení stavu rozvoje regionu jsou uvažovány jako klíčové tři oblasti: infrastruktura, produkce a spotřeba. Podmínky naplňování podstaty konkurenceschopnosti regionu jsou úzce spjaty s příslušnou infrastrukturou. Ta umožňuje jak rozvoj produkce (alokaci ekonomických subjektů v regionu), tak zvyšování počtu obyvatel, kteří představují nejen nositele práce jako

zdroje bohatství, ale i koupěschopnou poptávku vytvářenou všemi typy důchodů na straně konečné spotřeby. Tab. 1 obsahuje dílčí indikátory začleněné do testovaného modelu tři bází včetně jejich měrných jednotek. Z hodnot ukazatelů v absolutním vyjádření byly pro potřeby komparace vytvořeny relativní ukazatele pomocí přepočtu jednotlivých ukazatelů na srovnatelnou jednotku, tj. ve většině případů na osobu, na 1000 obyvatel či jako procento z celku. Tab. 1 v posledním sloupci ilustrativně zachycuje i hodnoty výše uvedených indikátorů v přepočtu na srovnatelnou jednotku, které popisují situaci v Pardubickém kraji v r. 2007 v porovnání s přepočtenými průměrnými hodnotami za Českou republiku bez hlavního města Prahy. (Praha byla vyloučena pro nesrovnatelnost dat a nežádoucího zkreslení komparační základny.)

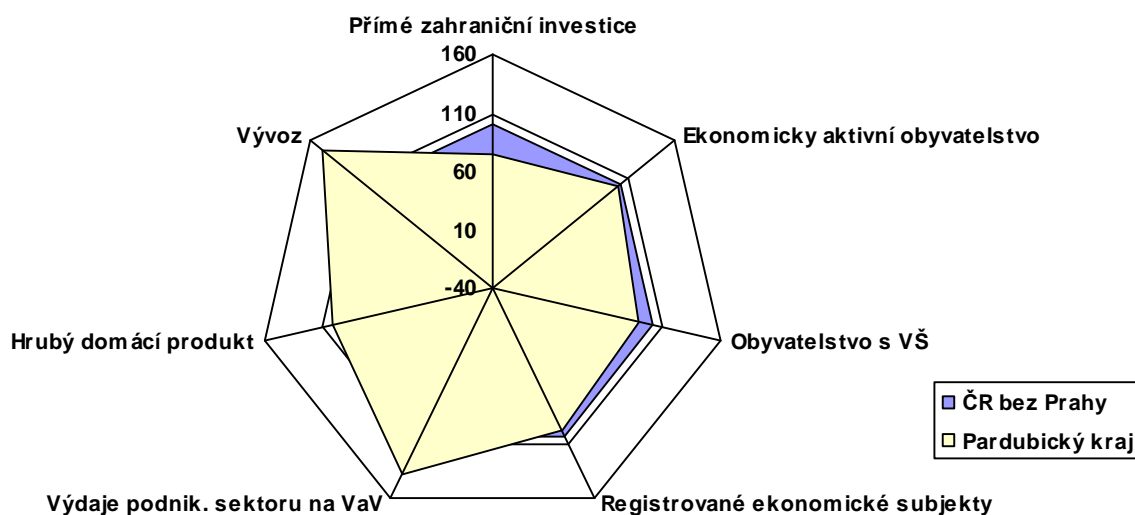
Tabulka 1: Přehled indikátorů bází modelu s uvedením komparačních hodnot Pardubického kraje pro rok 2007

báze	indikátor	jednotky	Pardubický kraj (průměr ČR bez Prahy = 100 %) rok 2007
infrastruktura	Hustota dálnic a silnic 1. třídy	na 100 km ²	117,2 %
	Dokončené byty	na 1000 obyv.	104,3 %
	Počet středních škol	na 10 000 obyv.	112,5 %
	Počet ordinací praktického lékaře pro dospělé	na 10 000 obyv.	100,0 %
	Počet míst v zařízeních sociální péče	na 1000 obyv.	89,6 %
	Počet divadel	na 100 000 obyv.	173,4 %
	Podíl obyvatel bydlících v domech napojených na veřejnou kanalizaci s ČOV	% z obyv. celkem	78,5 %
produkce	Přímé zahraniční investice	Kč na osobu	73,7 %
	Ekonomicky aktivní obyvatelstvo	na 1000 obyv.	99,0 %
	Podíl obyvatelstva ve věku 15 let a více s vysokoškolským vzděláním	% z obyv. nad 15 let	88,3 %
	Registrované ekonomické subjekty	na 1000 obyv.	94,6 %
	Výdaje podnikat. sektoru na výzkum a vývoj	Kč na osobu	136,3 %
	Hrubý domácí produkt	Kč na osobu	99,4 %
	Vývoz	Kč na osobu	146,7 %
spotřeba	Hustota obyvatelstva	na 1 km ²	96,6 %
	Průměrná hrubá měsíční mzda	Kč	94,8 %
	Průměrný měsíční důchod	Kč	99,2 %
	Podíl domácností nad životním minimem	% z domácností	99,1 %
	Hosté v hromadných ubytovacích zařízeních	na 1000 obyv.	82,1 %

Zdroj: upraveno podle [12]

Do modelu je zahrnuto v tomto případě 19 indikátorů – 7 pro bázi infrastruktura, 7 produkce, 5 spotřeba. Nad průměr ČR bez Prahy se dostává Pardubický kraj s hodnotou sedmi indikátorů, a to dvou v bázi produkce a pěti v bázi infrastruktura. Je ale třeba vidět, že v bázi

infrastruktura jde o indikátory vážící se spíše k alokaci obyvatel než subjektů z oblasti produkce.⁴ Pro větší názornost je možné výsledek komparace zobrazit i pomocí spidergrafů, např. pro bázi produkce viz Obr. 2, kde pozitivně vyznívá vývoj a výdaje podnikatelského sektoru na výzkum a vývoj, zatímco podprůměrné jsou hodnoty přímých zahraničních investic a počtu obyvatel s vysokoškolským vzděláním.

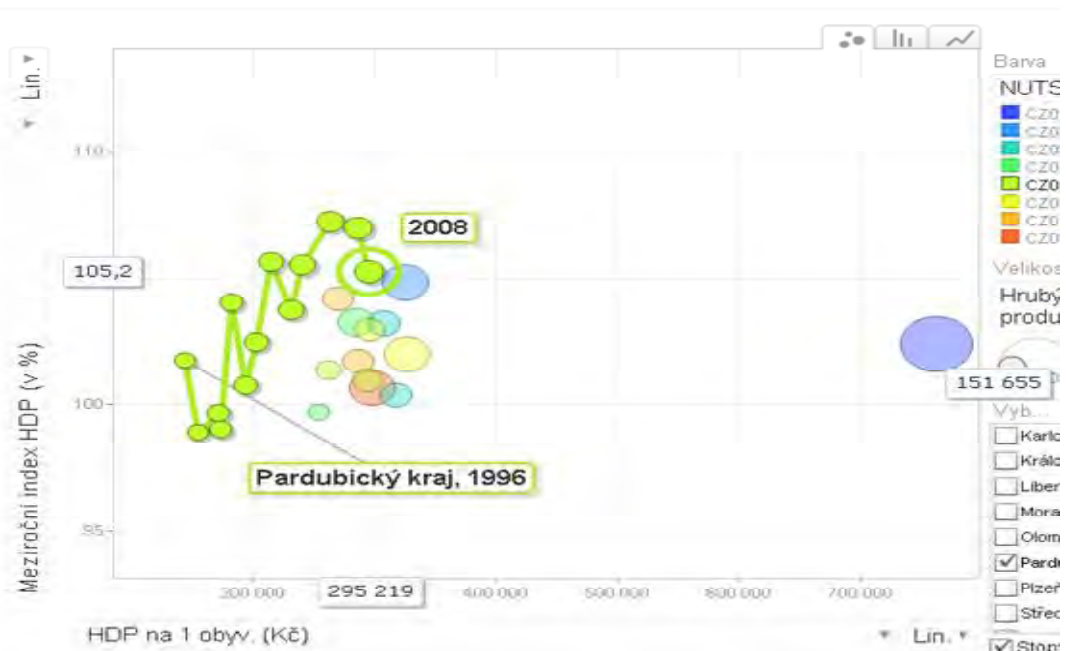

Obr. 2: Indikátory produkce (převzato z [12])

3.2. Dopad bází na vývoj ukazatelů konkurenceschopnosti Pardubického kraje

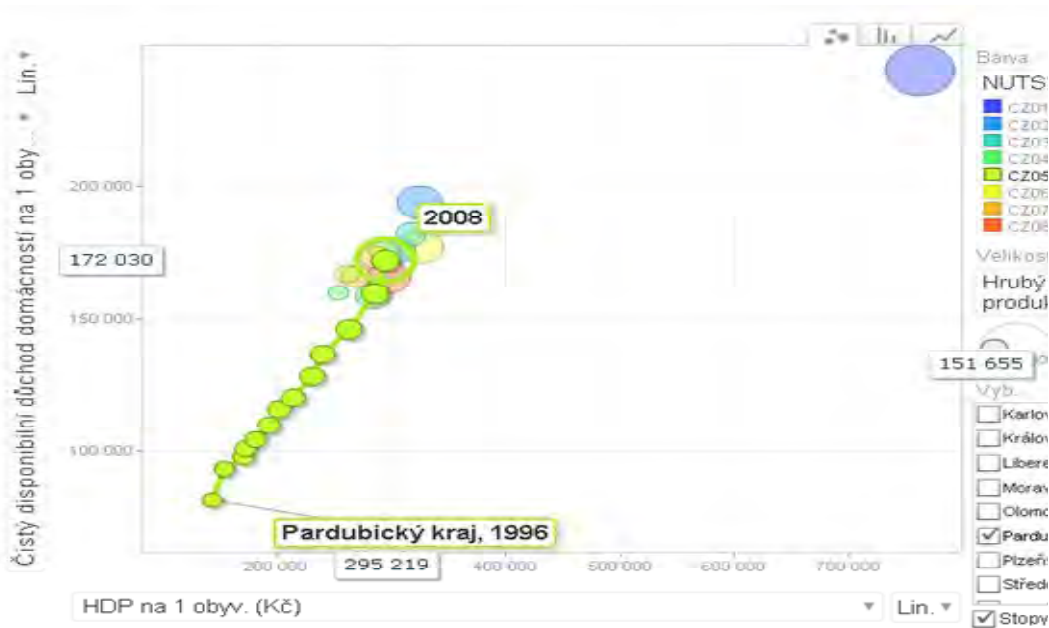
Pro komparační posouzení rozvoje Pardubického kraje z hlediska jeho konkurenceschopnosti s ohledem na tři báze modelu byly zvoleny tři relace: vztah mezi regionálním HDP na 1 obyvatele a meziročním indexem růstu regionálního HDP; vztah mezi regionálním HDP na 1 obyvatele a čistým disponibilním důchodem domácností na 1 obyvatele a vztah mezi regionálním HDP na 1 obyvatele a tvorbou hrubého fixního kapitálu jako ukazatele investic, které regentují Obr. 3, 4 a 5.

⁴ Až po vypracování modelu 3 bází I-P-S se ukázalo, že jeho metodologická konstrukce je analogická modelu SOFI z roku 2004 zpracovaného v rámci projektu Millennium. [15]

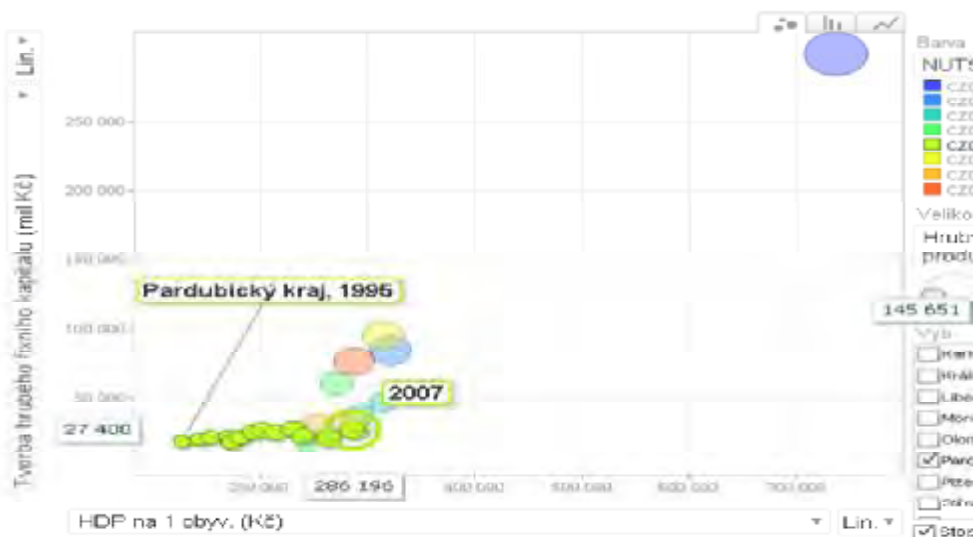
Obr. 3: Vývoj HDP na obyvatele a indexu meziročního růstu HDP Pardubického kraje v letech 1996-2008 v porovnání se situací ostatních krajů ČR v roce 2008 (zpracováno pomocí [4])

Zatímco regionální HDP na obyvatele ve sledovaném období vykazoval rostoucí tendenci, meziroční index růstu regionálního HDP kolem nedokonalé růstové linie osciloval. V porovnání s ostatními kraji však ve finálním roce sledování nevyznívá pozice Pardubického kraje negativně. I při poklesu růstu jeho HDP v roce 2008 patří mezi kraje s nejlepším výsledkem. (Odlehlá hodnota vpravo představuje Prahu.)

Obr. 4: Vývoj HDP na obyvatele a čistého disponibilního důchodu na 1 obyvatele Pardubického kraje v letech 1996-2008 v porovnání se situací ostatních krajů ČR v roce 2008 (zpracováno pomocí [4])

Při komparačním posouzení relace mezi regionálním HDP na 1 obyvatele a čistým disponibilním důchodem domácností na 1 obyvatele je patrná růstová linie blízká se dokonce diagonální podobě, tj. dynamika vývoje obou ukazatelů je srovnatelná. Mezi kraji – je-li pominuta Praha se její extrémní hodnotou (vpravo nahoře) – zastává Pardubický kraj z hlediska této relace středovou pozici.

Obr. 5: Vývoj HDP na obyvatele a tvorby hrubého fixního kapitálu Pardubického kraje v letech 1995-2007 v porovnání se situací ostatních krajů ČR v roce 2007 (zpracováno pomocí [4])

Nejhorší situace při komparačním posuzování rozvoje Pardubického kraje je patrná u relace mezi regionálním HDP na 1 obyvatele a regionálními investicemi (měřeno tvorbou hrubého fixního kapitálu). Investice v kraji takřka stagnují v celém sledovaném období a kraj patří svým výsledkem k nejslabším regionům v rámci ČR.

4. Závěr

Prezentovaný model rozvoje regionu představuje typ, který zaměřuje pozornost na endogenní faktory rozvoje. Je strukturován do tří rozhodujících bází s implicitním vztahem k zabezpečování konkurenceschopnosti regionu. Ukazuje se, že je vhodné variovat ukazatele jednotlivých bází tak, aby podávaly její co nejdůležitější popis. Limitujícím momentem je dostupnost dat, model nepředpokládá speciální šetření, pracuje s dostupnými statistickými údaji. Zlepšující se situace v tomto směru opravňuje k opatrnému optimismu.

Při hodnocení důsledků stavu rozhodujících faktorů na příkladu Pardubického kraje se ukazuje potřeba zaměřit se v zájmu rozvoje kraje na zlepšování podmínek podnikatelského prostředí. Z hlediska samotného modelu pak věnovat zvýšenou pozornost indikátorům báze produkce a rozšířit jejich spektrum.

Zaměření na endogenní faktory regionu je rovněž cestou jak v rámci cílů regionální politiky implementovat i úvahu naznačenou v úvodu tohoto příspěvku, tj. podpora rozvoje „slabých“ regionů necht' je takového rozsahu a charakteru, aby nebránila rozvoji regionů „silných“, (v důsledku čehož by docházelo k celkové ztrátě). To platí nejen na meziregionální úrovni, ale i v rámci usměrňování vlivu jednotlivých indikátorů konkurenceschopnosti uvnitř regionů, stejně jako při tvorbě a nasazení podpůrných nástrojů hospodářské politiky na úrovni krajských samospráv. Nezanedbatelným důsledkem tohoto přístupu bude beze sporu i akcent na specifika meziregionální konkurence spojené s šířením pozitivních efektů mezi jednotlivými regiony.

Tento příspěvek byl připraven s podporou Grantové agentury České republiky v souvislosti se řešením výzkumného projektu „Model řízení povzbudivého růstu regionu“ č. 402/08/0849

Použité zdroje:

- [1] BermanGroup: *Regionální hospodářská konkurenceschopnost* [online]. [cit. 2009-07-15]. Dostupné z WWW: http://www.jic.cz/files/clanky_clanky/regionalni_hospodarska_konkurenceschopnost_118.pdf
- [2] BusinessInfo.cz: *Strategie hospodářského růstu České republiky* [online]. [cit. 2009-07-16]. Dostupné z WWW: <http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/koncepce-a-politiky/strategie-hospodarskeho-rustu-cr/1000502/38890/>
- [3] BusinessInfo.cz: *Strategie regionálního rozvoje České republiky 2007-2013* [online]. [cit. 2009-07-16]. Dostupné z WWW: <http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/rozvoj-regionu/strategie-regionalniho-rozvoje-cr-07-13/1001179/46051/>
- [4] ČSÚ: *Regionální účty - Graf* / ČSÚ. [online]. [cit. 2010-06-29]. Dostupné z WWW: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/regionalni_ucty_graf.
- [5] DHV CR: *Strategie rozvoje jednotlivých krajů ČR* [online]. [cit. 2009-07-16]. Dostupné z WWW: <http://www.dhv.cz/regstrat/SRRk.html>
- [6] European Commission: *Sixth Periodic Report on Social and Economic Situation and Development of the Regions of the European Union*. 1999. In Topregion.cz: *Konkurenceschopnost regionů* [online]. [cit. 2009-07-16]. Dostupné z WWW:

- <http://www.topregion.cz/?articleId=1531>
- [7] KRAFTOVÁ, I. *Kapitálová síla a výkonnost podniků v regionálním kontextu*. Ediční řada: Vědecké spisy FES. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2003. ISBN 80-7194-622-2
 - [8] KRAFTOVÁ, I. Extenzivní a intenzivní aspekt vlivu sektorových posunů na regionální konvergenci (na příkladu českých zemí a Slovenska). In: *Region Direct*, ročník 1., číslo 1/2008, str. 42-66. ISSN 1337-8473
 - [9] MAIER, G., TÖDTLING, F. *Regionálna a urganistická ekonomika 2*. 1. vyd. Bratislava: Elita, 1998. 313 s. ISBN: 80-8044-049-2
 - [10] Ministerstvo životního prostředí: *Strategie udržitelného rozvoje České republiky* [online]. [cit. 2009-07-16]. Dostupné z WWW: [http://www.mzpcr.cz/AIS/web-pub.nsf/\\$pid/MZPISF7Z6L7V/](http://www.mzpcr.cz/AIS/web-pub.nsf/$pid/MZPISF7Z6L7V/)
 - [11] NOHLEN, D., NUSCHELER, F. *Was heisst Entwicklung?* 1992. In: Nohlen, D., Nuscheler, F. *Handbuch der Driftem Welt: Grundprobleme, Theorien, Strategien*. Bonn: J. H. W. Dietz Nachf. In: Hudec, O. *Regionálne inovačné systémy. Strategické plánovanie a progózovanie*. Košice: TU v Košiciach, 2007. ISBN 978-80-8073-964-5
 - [12] RYNTOVÁ, J. *Povzbudivý růst ekonomických subjektů regionu*. Diplomová práce. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2009
 - [13] [18] SACHS, W. *Zur Archäologie der Entwicklungsidee, epd-Entwicklungspolitik*. In: Maier, G., Tödtling, F. *Regionálna a urganistická ekonomika 2*. 1. vyd. Bratislava: Elita, 1998. ISBN: 80-8044-049-2
 - [14] SNIEŠKA V., BRUNECKINĚ J. Measurement of Lithuanian Regions by Regional Competitiveness Index. In: *Engineering Economics*. 2009, No. 1. ISSN 1392-2785
 - [15] The Millennium Project. (Glenn, J.C. and Gordon, T. State of the Future. Washington: American Council for The United Nations University.) in Potůček M. (ed.) *Manuál prognostických metod*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. ISBN 80-86429-55-5

Kontaktní adresa:

doc. Ing. Ivana Kraftová, CSc.
Univerzita Pardubice
Fakulta ekonomicko-správní
Studentská 95
532 10 Pardubice
Email: Ivana.Kraftova@upce.cz
Tel. č.: +420 466 036 776